

CRNA GORA

**Nacionalni akcioni plan za zaštitu od
hemijskih, bioloških, radioloških i
nuklearnih prijetnji i rizika (HBRN) za
period 2016-2020**

PODGORICA, MART 2016. GODINE

SADRŽAJ

Uvod

I. Usaglašenost sa relevantnim međunarodnim instrumentima

II. Procjena HBRN prijetnji i rizika po Crnu Goru

- a. Hemijske prijetnje/rizici
- b. Biološke prijetnje/rizici
- c. Radiološke i nuklearne prijetnje/rizici
- d. Opšte ili zajedničke HBRN prijetnje/rizici

III. Sadašnji kapaciteti za ublažavanje prijetnji i rizika

- a. Hemijska komponenta
- b. Biološka komponenta
- c. Radiološka i nuklearna komponenta
- d. Opšti kapaciteti, uključujući i upravljanje u slučaju HBRN prijetnji i rizika

IV. Predloženi koraci za jačanje nacionalnih HBRN kapaciteta

- a. Hemijski
- b. Biološki
- c. Radiološki i nuklearni
- d. Opšte aktivnosti, uključujući i upravljanje u slučaju HBRN prijetnji i rizika

V. Trenutna nacionalna institucionalna struktura

VI. Praktične informacije o predloženim koracima

Ovaj Nacionalni akcioni plan pripremljen je u okviru inicijative Evropske unije za HBRN Centre izvrsnosti (CBRN CoE).

Uvod

Crna Gora je preduzela značajne korake na planu smanjenja rizika od hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih materija (HBRN materije), bilo putem pristupanja međunarodnim konvencijama ili usvajanjem i sprovođenjem odgovarajućih zakonskih instrumenata. Ti napori su potvrda posvećenosti Crne Gore osiguranju bezbjednosti i sigurnosti u regionu, te obezbjeđenju održivog razvoja u skladu sa evropskim standardima.

Kako to potvrđuje ispunjenje Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija¹⁵⁴⁰, Crna Gora u potpunosti podržava međunarodne napore vezano za neširenje oružja za masovno uništenje, te prepoznaje potrebu za ulaganjem u jačanje zakonskog okvira, institucija i tehničkih kapaciteta neophodnih za zaštitu od HBRN prijetnji i rizika. Za ostvarenje ovog cilja potrebna je koordinacija i saradnja na nacionalnom i na međunarodnom nivou.

Nacionalni HBRN akcioni plan dodatno osnažuje i proširuje te napore, time što razvija sveobuhvatan plan za svođenje HBRN rizika na minimalni nivo, bilo da su po svom porijeklu rizici prirodni, slučajni ili namjerni. Ovaj dokument obezbjeđuje strateški instrument za utvrđivanje HBRN rizika koji su najrelevantniji za Crnu Goru, te određuje prioritete među konkretnim aktivnostima za unapređenje sposobnosti na polju prevencije, otkrivanja, pripremljenosti i odgovora na nastalu situaciju.

Prepoznavši da je za ublažavanje HBRN rizika potrebna široka saradnja i zajedničko planiranje, ovaj Nacionalni akcioni plan je pripremljen pod koordinacijom Nacionalnog tima za zaštitu od HBRN rizika (u daljem tekstu: Nacionalni tim), koji se sastoji od crnogorskih eksperata iz relevantnih nadležnih institucija i organizacija. Objedinjavanje različitih stručnih znanja i perspektiva oko pitanja ublažavanja HBRN rizika predstavlja centralni aspekt izrade ovog dokumenta.

U okviru inicijative Evropske unije za HBRN Centre izvrsnosti, eksperti Međuregionalnog instituta Ujedinjenih nacija za pravosuđe i istraživanje zločina (UNICRI – United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute) i Združenog istraživačkog centra Evropske komisije (EC JRC – European Commission Joint Research Centre) obezbijedili su dalje smjernice i podršku, te pomogli Nacionalnom timu da utvrdi potencijalne aktivnosti i redosljed prioriteta za unapređenje sposobnosti zaštite od HBRN prijetnji i rizika. Konkretno, tokom radionica i naknadnih diskusija, pružili su pomoć Nacionalnom timu prilikom analiza i diskusija

predstavljanjem scenarija mogućih rizika, kao i prilikom utvrđivanja rizika i prioriteta u ovom akcionom planu.

U okviru koordinisanih napora na svođenju HBRN rizika na minimum, ovaj Nacionalni akcioni plan pokušava da obezbijedi da izgradnja kapaciteta unutar zemlje čini dio koordinirane i održive strategije, kojom se konsoliduju postojeći napori, te obezbjeđuje jedinstvena nacionalna vizija za ublažavanje HBRN rizika. U tom smislu, Nacionalni akcioni plan daje osnovu za razradu projekata za jačanje sposobnosti za ublažavanje HBRN rizika i pomaže u integrisanju aktivnosti različitih nacionalnih donatora putem jednog koherentnog plana.

I. Usaglašenost sa relevantnim međunarodnim instrumentima

Crna Gora je potpisnica sljedećih važnih međunarodnih ugovora na polju ublažavanja HBRN rizika:

- Međunarodna konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma ("Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori", br. 007/02) (preuzeta sukcesijom 2006. godine);
- Konvencija o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog (biološkog) i toksičkog oružja i o njihovom uništavanju (BTWC) ("Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori (Prilog)", br. 043/74) (preuzeta sukcesijom 2006. godine);
- Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i njegovom uništavanju (OPCW) ("Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori", br. 002/00) (preuzeta sukcesijom 2006. godine);
- Stokholmska Konvencija o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama ("Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori", br. 016/10, 004/14);
- Amandmani na Stokholmsku Konvenciju o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama ("Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori", br. 004/14);
- Konvencija o prekograničnim efektima industrijskih udesa ("Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori", br. 009/08);
- Ugovor za sveobuhvatnu zabranu nuklearnih proba sa Protokolom ("Službeni list SCG – Međunarodni ugovori", br. 004/04) (preuzet sukcesijom 2006. godine);

- Konvencija o pružanju pomoći u slučaju nuklearnog incidenta ili radiološke opasnosti ("Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 004/91) (preuzeta sukcesijom 2006. godine);
- Konvencija o ranom obavještanju o nuklearnim nesrećama ("Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 015/89) (preuzeta sukcesijom 2006. godine);
- Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala ("Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 009/85) (preuzeta sukcesijom 2006. godine);
- Konvencija o nuklearnoj sigurnosti ("Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori", br. 003/15);
- Zajednička konvencija o sigurnosti upravljanja istrošenim gorivom i sigurnosti upravljanja radioaktivnim otpadom ("Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori", br. 003/10);
- Ugovor o neširenju nuklearnog oružja ("Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori (Prilog)", br. 010/70) (preuzet sukcesijom 2006. godine);
- Ugovor o zabrani eksperimenata sa nuklearnim oružjem u atmosferi, kosmosu i pod vodom ("Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori (Dodatak)", br. 011/63-580) (preuzet sukcesijom 2006. godine);
- Ugovor o zabrani smještanja nuklearnog i drugog oružja za masovno uništavanje na dno mora i okeana i u njihovo podzemlje ("Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori (Dodatak)", br. 033/73-957) (preuzet sukcesijom 2006. godine);
- Sporazum između Crne Gore i Međunarodne agencije za atomsku energiju o primjeni zaštitnih mjera u vezi sa Ugovorom o neproliferaciji nuklearnog oružja, Dodatnog protokola uz Sporazum između Crne Gore i Međunarodne agencije za atomsku energiju o primjeni zaštitnih mjera u vezi sa Ugovorom o neproliferaciji nuklearnog oružja i Protokola uz Sporazum između Crne Gore i Međunarodne agencije za atomsku energiju o primjeni zaštitnih mjera u vezi sa Ugovorom o neproliferaciji nuklearnog oružja („Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori”, br. 16/10);
- Bečka konvencija o građanskoj odgovornosti za nuklearne štete („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 005/77); (preuzet sukcesijom 2006. godine);
- Protokol o izmjenama i dopunama Bečke konvencije o građanskoj odgovornosti za nuklearne štete („Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori”, br. 16/10);
- Konvencija o dodatnoj naknadi za nuklearne štete („Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori”, br. 3/11);

- Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnog otpada i njegovom odlaganju ("Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori", br. 002/99) (preuzeta sukcesijom 2006. godine);
- Konvencija o zaštiti Sredozemnog mora od zagađivanja, Protokola o sprečavanju zagađivanja Sredozemnog mora usled potapanja otpadnih i drugih materija sa brodova i vazduhoplova i Protokola o saradnji u borbi protiv zagađivanja Sredozemnog mora naftom i drugim štetnim materijama u slučaju udesa ("Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 012/77 i „Službeni list RCG“, br. 064/07);
- Međunarodna konvencija o odgovornosti i nadoknadi za štetu prouzrokovanu prilikom prevoza morem opasnih i štetnih materija, 1996 (HNS 96) ("Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori", br. 007/11);
- Roterdamska konvencija o postupku davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obaveštenja za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini ("Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori", br. 003/11);
- Međunarodna konvencija o sprečavanju akata nuklearnog terorizma („Službeni list Srbije i Crne Gore“, br. 02/06-3) – izvršena sukcesija u odnosu na potpis;

U cilju ispunjavanja obaveza prema Rezoluciji Savjeta bezbjednosti 1540 Crna Gora redovno dostavlja izvještaje o sprovođenju pomenute rezolucije. Posljednji izvještaj dostavljen je 12. juna 2014. godine. Tom prilikom, Crna Gora je takođe dostavila i svoj Nacionalni akcioni plan za sprovođenje Rezolucije 1540, kojim se postavljaju strateški ciljevi i utvrđuju relevantne aktivnosti za unapređenje sprovođenja Rezolucije 1540. U cilju praćenja i koordinacije aktivnosti predviđenih Akcionim planom, početkom 2015. godine je formirano Koordinaciono tijelo za njegovu implementaciju, za period do 2018. godine.

Crna Gora je donijela i **nacionalne propise** koji uređuju razne aspekte ublažavanja HBRN rizika:

- Zakon o hemikalijama („Službeni list Crne Gore“, br. 18/12);
- Zakon o upravljanju otpadom („Službeni list Crne Gore“, br. 64/11);
- Zakon o lijekovima („Službeni list Crne Gore“, br. 56/11 i 6/13);
- Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti („Službeni list Crne Gore“, br. 56/09, 58/09, 40/11);

- Zakon o sredstvima za ishranu bilja ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 048/07, Službeni list Crne Gore", br. 076/08, 073/10, 040/11);
- Zakon o prevozu opasnih materija („Službeni list Crne Gore“, br. 33/14);
- Zakon o eksplozivnim materijama („Službeni list Crne Gore“, br. 49/08, 58/08, 40/11, 31/14);
- Zakon o zaštiti i spašavanju ("Službeni list Crne Gore", br. 13/07, 32/11);
- Zakon o graničnoj kontroli ("Službeni list Crne Gore", br. 072/09, 020/11, 040/11, 039/13);
- Carinski zakon ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 007/02, 038/02, 072/02, 021/03, 031/03, 029/05, 066/06, „Službeni list Crne Gore", br. 021/08, 001/11, 039/11, 040/11, 028/12, 062/13);
- Zakon o carinskoj službi („Službeni list Crne Gore“, br. 3/16);
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službeni list Crne Gore“, br. 3/16)
- Zakon o identifikaciji i registraciji životinja („Službeni list Republike Crne Gore", br. 048/07, „Službeni list Crne Gore", br. 073/10, 040/11, 048/15);
- Zakon o zaštiti dobrobiti životinja ("Službeni list Crne Gore", br. 014/08, 040/11, 047/15);
- Zakon o zdravstvenoj inspekciji („Službeni list Crne Gore“, br. 79/08, 40/11);
- Zakon o uzimanju i korišćenju bioloških uzoraka („Službeni list Crne Gore“, br. 14/10, 40/11);
- Zakon o zaštiti genetičkih podataka („Službeni list Crne Gore“, br. 25/10, 40/11);
- Zakon o veterinarstvu ("Službeni list Crne Gore", br. 030/12, 048/15, 057/15);
- Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 032/05, „Službeni list Crne Gore", br. 014/10, 040/11, 030/12);
- Zakon o kontroli izvoza roba dvostruke namjene („Službeni list Crne Gore“, br. 30/12);
- Zakon o spoljnoj trgovini oružjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene ("Službeni list Crne Gore", br. 080/08, 040/11, 030/12);
- Zakon o bezbjednosti hrane („Službeni list Crne Gore“, br. 57/15);

- Zakon o inspekcijskom nadzoru („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 39/03 i „Službeni list Crne Gore“, br. 76/09, 57/11).

Nadalje, u Krivičnom zakoniku Crne Gore ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 070/03, 013/04, 047/06, „Službeni list Crne Gore", br. 040/08, 025/10, 073/10, 032/11, 064/11, 040/13, 056/13, 014/15, 042/15, 058/15), između ostalog, inkriminisana su sljedeća djela:

Terorizam (član 447), Javno pozivanje na izvršenje terorističkih djela (član 447a), Vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih djela (član 447b), Upotreba smrtonosne naprave (član 447c), Uništenje i oštećenje nuklearnog objekta (član 447d), Ugrožavanje lica pod međunarodnom zaštitom (član 448), Finansiranje terorizma (član 449) i Terorističko udruživanje (član 449a).

Pored navedenih krivičnih djela, takođe su Krivičnim zakonikom Crne Gore propisana i sljedeća krivična djela: Pokušaj (član 20), Izvršilaštvo i saizvršilaštvo (član 23), Prinuda (član 165), Razbojnička krađa (član 241), Utaja (član 243), Prevara (član 244), Krađa (član 239), Zagađenje životne sredine (član 303), Iznošenje i unošenje opasnih materija (član 313), Nedozvoljeno postupanje sa opasnim materijama (član 314), Izazivanje opšte opasnosti (član 327), Ugrožavanje sigurnosti nuklearnim materijalom (član 337), Učestvovanje u grupi koja izvrši krivično djelo (član 404), Kriminalno udruživanje (član 401) i Stvaranje kriminalne organizacije (član 401a).

II. Procjena HBRN prijetnji i rizika po Crnu Goru

a. Hemijske prijetnje/rizici

U Crnoj Gori su veoma ograničeni hemijski proizvodni kapaciteti, te se do sada na teritoriji Crne Gore nije desio nikakav značajniji akcident koji uključuje opasne hemijske materije. Međutim, Crna Gora se smatra za tranzitnu rutu za hemijske materije (pogotovo Luka Bar predstavlja najveću izloženost u tom smislu), a prirodne katastrofe, kao što su zemljotresi i poplave mogu da predstavljaju značajan rizik, te da utiču na objekte i postrojenja u kojima se nalaze hemikalije.

Prema Zakonu o hemikalijama, uvoz/izvoz izričito je ograničen i nad tom robom se primjenjuje striktna kontrola. Što se tiče uvoza, zakon predviđa standarde koji su predviđeni direktivama

EU. Nadalje, Zakon o hemikalijama kao glavne aktere na nacionalnom nivou identifikuje Agenciju za zaštitu životne sredine i Upravu za inspekcijske poslove. Prevoz hemikalija obavlja se prema Zakonu o prevozu opasnih materija („Službeni list Crne Gore“, br. 33/14), prema kojem Agencija za zaštitu životne sredine daje odobrenja za prevoz uz saglasnost MUP – Direktorata za vanredne situacije. Rješenja za transport robe dvostruke namjene izdaje MUP – Direktorat za vanredne situacije, a rješenja za uvoz/izvoz robe dvostruke namjene Ministarstvo ekonomije, uz saglasnost MUP – Direktorata za vanredne situacije.

U Crnoj Gori nema privrednih društava koja se bave odlaganjem opasnog hemijskog otpada (postupa se prema Zakonu o upravljanju otpadom („Službeni list Crne Gore“, br. 64/11), već se takav otpad izvozi u druge zemlje radi odlaganja. Prema Zakonu o odgovornosti za štetu u životnoj sredini („Službeni list Crne Gore“, br. 27/14) pravna i fizička lica koja su obavljanjem djelatnosti, odnosno vršenjem aktivnosti prouzrokovala štetu ili neposrednu opasnost od štete u životnoj sredini odgovorna su za štetu i dužna su da sprovedu mjere za sprečavanje i remedijaciju štete u skladu sa ovim zakonom. Ako postoji neposredna opasnost od nastanka štete u životnoj sredini operater je dužan da bez odlaganja sprovede mjere utvrđene planovima za zaštitu i spašavanje, u skladu sa zakonom kojim je uređena zaštita i spašavanje. Zakon o odgovornosti za štetu u životnoj sredini daje pravni osnov da se u Crnoj Gori ovlasti pravno lice koje može sprovoditi mjere remedijacije.

Što se tiče mogućih hemijskih akcidenata, glavni zakonski instrumenti koji regulišu ovo pitanje su Zakon o zaštiti i spašavanju i Nacionalna strategija za vanredne situacije. U okviru pomenute strategije, nedavno je razvijeno nekoliko nacionalnih planova za odgovor na različite vrste vanrednih situacija (kao što su HBRN akcidenti i prirodne katastrofe).

Izrađeno je 12 Nacionalnih planova i to:

1. Nacionalni plan za zaštitu i spašavanje od zemljotresa;
2. Nacionalni plan za zaštitu i spašavanje od požara;
3. Nacionalni plan za zaštitu od biološkog udesa;

4. Nacionalni plan za zaštitu od hemijskog udesa;
5. Nacionalni plan za djelovanje u slučaju radijacionog udesa;
6. Nacionalni plan za zaštitu i spašavanje od poplava;
7. Nacionalni plan za zaštitu od klizišta;
8. Nacionalni plan za zaštitu od ekstremnih vremenskih nepogoda;
9. Nacionalni plan za zaštitu od saobraćajnih udesa;
10. Nacionalni plan za zaštitu od šteta na elektranama i hidrauličnim objektima;
11. Nacionalni plan za zaštitu od tehničko-tehnoloških hazarda;
12. Nacionalni plan traganja i spašavanja u udesima u civilnom vazduhoplovstvu.

Takođe, uz podršku Inicijative za pripremljenost i prevenciju katastrofa u Jugoistočnoj Evropi (DPPI SEE) i Regionalne kancelarije Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa u Evropi (UNISDR), Direktorat za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova je uspostavio Nacionalnu platformu za smanjenje rizika od katastrofa. Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj dana 9. oktobra 2014. godine donijela Odluku o obrazovanju Odbora za smanjenje rizika od katastrofa („Službeni list Crne Gore“, broj 49/14). Zadatak Odbora, koji čine 17 članova predstavnika različitih nacionalnih institucija i organa, je da:

- prati, proučava i utvrđuje dostignuća i daje preporuke radi doprinosa smanjenju rizika od katastrofa;
- priprema stručnu osnovu za dijalog svih subjekata radi dostizanja najkvalitetnijeg odgovora na prijetnje i rizike od katastrofa;
- podstiče i razvija saradnju sa naučnim institucijama i drugim subjektima uključenim u djelovanje na smanjenju rizika od katastrofa;

- organizuje konferencije radi razmjene mišljenja, iznošenja i usaglašavanja stavova, predloga, znanja i iskustava za djelovanje na smanjenju rizika od katastrofa, kao i procjenjivanja opasnosti i usaglašavanja aktivnosti svih subjekata uključenih u djelovanje na smanjenju prijetnji i rizika od katastrofa;
- izradi zbornik radova sa konferencije.

Do sada su održane dvije konferencije Nacionalne platforme 2014. i 2015. godine.

Vezano za prvu liniju odgovora u slučaju hemijskih akcidenata utvrđeno je nekoliko faktora rizika:

- HBRN tim zadužen za odgovor na hemijske akcidente ne posjeduje opremu za dekontaminaciju, ličnu i kolektivnu zaštitu i detekciju. U slučaju nastanka hemijskog akcidenta poziva se Operativno-komunikacioni centar (OKC 112) Direktorata za vanredne situacije MUP-a, kao i nadležne službe za prvi odgovor, tzv „first responderi“ – opštinske službe za zaštitu i spašavanje, hitna medicinska pomoć i policija, kao i Nacionalni tim za djelovanje u slučaju HBRN kao stručno i specijalizovano tijelo kojeg čine predstavnici sljedećih institucija: Ministarstva unutrašnjih poslova – Direktorata za vanredne situacije, D.O.O. „Centar za ekotoksikološka ispitivanja“, Ministarstva odbrane, Agencije za zaštitu životne sredine, Kliničkog centra Crne Gore i Instituta za javno zdravlje. Pozivanje i aktiviranje članova Nacionalnog tima za djelovanje u slučaju HBRN vrši se putem Operativno-komunikacionog centra 112 – OKC 112 na osnovu standardnih operativnih procedura. Ne postoje mobilni kapaciteti za analizu hemijskih materija.
- Nema dovoljno svijesti o opasnostima vezanim za korišćenje vještačkih đubriva među malim poljoprivrednim proizvođačima i potrošačima.
- Ne postoji imenovano tijelo nadležno za prijem informacija u vezi sa slučajevima hitnog zdravstvenog odgovora akcidenata koji uključuju hemijske materije.

Nadalje, u januaru 2015. godine Vlada Crne Gore je usvojila Strategiju upravljanja hemikalijama za period 2015-2018. godina. Strategija predviđa aktivnosti za unapređenje hemijske sigurnosti i bezbjednosti u Crnoj Gori. Između ostalog, Strategija predlaže sljedeće mjere:

- Jačanje nacionalnih administrativnih kapaciteta;

- Jačanje sistema uvoza/izvoza opasnih hemikalija (Crna Gora je potvrdila Rotterdamsku konvenciju, ali se dodatni naporu moraju uložiti u njeno dalje sprovođenje i usklađivanje s relevantnom Uredbom EU);
- Uspostavljanje Nacionalnog Help deska, odnosno službe za pomoć korisnicima koja pruža informacije i savjete (proizvođačima, uvoznicima i distributerima) o odgovornostima i obavezama propisanim REACH Uredbom;
- Uspostavljanje registra hemikalija i inventara hemikalija u svrhu adekvatnog praćenja uvoza i izvoza hemikalija;
- Uspostavljanje Centra za kontrolu trovanja;
- Unapređenje saradnje sa Evropskom agencijom za hemikalije (European Chemicals Agency – ECHA) putem obezbjeđivanja obuka za sve relevantne aktere;
- Uspostavljanje djelotvornijeg mehanizma izvještavanja prema Evropskoj komisiji;
- Izraditi programe prevencije, pripravnosti i intervencija, kao i program oporavka, odnosno program otklanjanja posljedica nesreća sa hemikalijama;
- Ostvariti koordinaciju rada i aktivnu komunikaciju u zaštiti i spašavanju u vanrednim situacijama i akcidentima izazvanim hemijskim rizicima, svih institucija od nivoa države do lokalnog nivoa;
- Izvršiti nabavku najmanje jednog specijalnog, baznog, vozila za reagovanje na hemijske akcidente i uz to taktički obučiti i opremiti prateći specijalistički vod za akcidente sa hemikalijama pri jednoj službi zaštite.

b. Biološke prijetnje/rizici

U okviru Nacionalne strategije za vanredne situacije, Ministarstvo unutrašnjih poslova je izradilo nacionalni Plan za zaštitu od bioloških akcidenata, koji se sastoji od procjene ugroženosti o mogućim biohazardima i plana djelovanja u slučaju akcidenata/incidenata koji uključuju biološke materije. Plan djelovanja predviđa dužnosti i odgovornosti svih relevantnih institucija u slučaju biološkog akcidenta/incidenta, kao što su Institut za javno zdravlje, Agencija za zaštitu životne sredine, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove), Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, D.O.O. „Centar za ekotoksikološka ispitivanja“ (CETI), Uprava policije, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Uprava za inspekcijske poslove itd. Rizici predviđeni planom obuhvataju izbijanje zaraznih oboljenja ljudi, zoonotskih oboljenja, oboljenja životinja i

biljaka izazvanih prirodnim katastrofama (zemljotesi, poplave, itd.) ili ratnim razaranjima, kao što je bioterorizam.

U slučaju rukovanja patogenima i akcidentima/incidentima koji uključuju patogene biološke materijale utvrđeno je nekoliko faktora rizika:

- Nedovoljna informisanost u vezi sa rizicima biološke sigurnosti;
- Potreba za boljim obučavanjem u pogledu biosigurnosti i biobezbjednosti;
- Nepostojanje registra laboratorija/kapaciteta koji se bave patogenim biološkim materijalima u zemlji;
- Nepostojanje laboratorije BSL3 (makar u dijelu bezbjednog pakovanja i primarne obrade uzetih uzoraka);
- HBRN tim za biološke incidente ne posjeduje opremu za ličnu zaštitu i dekontaminaciju;
- Nedovoljno znanja o prikupljanju i rukovanju uzorcima uzetim iz životne sredine;
- Nepostojanje internih sistema upravljanja kvalitetom u laboratorijama i ograničen pristup referentnim laboratorijama.

Usljed klimatskih promjena, u Crnoj Gori raste rizik od visokorizičnih patogena koji se šire uobičajenim vektorima (krpelji, komarci), kao što su virus Zapadnog Nila, virus koji izaziva virus krimsko-kongo hemoragijske groznice, itd.

c. Radiološke i nuklearne prijetnje/rizici

U toku izrade ovog Nacionalnog akcionog plana, detaljno su razmotrene radiološke prijetnje i rizici. Posebno je razgovarano o mogućim rizicima povezanim sa krađom i nedozvoljenom trgovinom radioaktivnim izvorima i nuklearnim materijalom.

Nedozvoljena trgovina radioaktivnim i/ili nuklearnim materijalom

Crna Gora se može smatrati za potencijalnu tranzitnu rutu u nedozvoljenoj trgovini nuklearnim i/ili radioaktivnim materijalom, zbog čega su relevantni rizici povezani sa prisustvom ili tranzitom ovih materijala preko teritorije Crne Gore. Posebno se Luka Bar i istočne granice između Crne

Gore, Albanije i Kosova smatraju potencijalno izloženim nedozvoljenoj trgovini radioaktivnim i/ili nuklearnim materijalima. U tom smislu, nekoliko okolnosti može uticati na sposobnost Crne Gore da na graničnim prelazima blagovremeno i djelotvorno otkrije radioaktivne materijale i/ili nuklearne materijale kojima se nedozvoljeno trguje i to:

- Nepotpuno raspoređena oprema i ljudstvo za ostvarenje djelotvorne detekcije na granicama;
- Nedovoljna koordinacija među nadležnim institucijama;
- Nepostojanje sposobnosti za detekciju na morskoj ruti.

Krađa radioaktivnih i/ili nuklearnih materijala

Krađa radioaktivnih izvora ili radioaktivnog otpada i nuklearnih materijala se u Crnoj Gori može smatrati za scenario sa malom vjerovatnoćom ostvarenja, s obzirom na sljedeće okolnosti:

- Odsustvo nuklearnih materijala na teritoriji Crne Gore i prisustvo samo ograničenog broja radioaktivnih izvora u upotrebi;
- Odsustvo neke značajne terorističke grupe za koju bi se smatralo da može da ukrade neki radioaktivni izvor koji bi se koristio u terorističkom napadu na teritoriji Crne Gore;
- Crna Gora je uspostavila snažan regulatorni sistem za kontrolu radioaktivnih izvora, iskorišćenih radioaktivnih izvora i radioaktivnog otpada na nacionalnom nivou. To uključuje prisustvo licenciranog centralnog i bezbjednog skladišta za radioaktivni otpad u skladu sa međunarodnim standardima.

d. Opšte HBRN prijetnje/rizici

Tokom proteklih godina nadležni organi u Crnoj Gori su uspostavili nekoliko radnih grupa i međuministarskih tijela za razna pitanja vezana za HBRN prijetnje/rizike, kako bi se unaprijedila međusobna koordinacija i razmjena informacija na nacionalnom nivou. Međutim, predstoji još nekoliko izazova koje treba riješiti kako bi se dalje unaprijedilo upravljanje pitanjima iz oblasti HBRN-a na nacionalnom nivou i kako bi se osigurala jasna podjela odgovornosti i blagovremeno i efikasno informisanje, kako za sprečavanje, tako i za odgovor na neki HBRN događaj.

III. Sadašnji kapaciteti za ublažavanje prijetnji i rizika

a. Hemijska komponenta

- Listu subjekata i laboratorija koje se bave hemikalijama vodi ekološka inspekcija, u okviru Uprave za inspekcijske poslove;
- Seveso III direktiva nije u potpunosti transponovana, nekoliko definicija su transponovane u nacionalno zakonodavstvo Crne Gore, i to odredbama Uredbe o popisu vrsta opasnih materija, dozvoljenim količinama i kriterijumima za kategorizaciju opasnih materija ("Službeni list Crne Gore", br. 5/11). Predlogom zakona o životnoj sredini, koji je u skupštinskoj proceduri, dat je osnov za donošenje Pravilnika o količinama opasnih materija po kategorijama, sadržaju izvještaja o bezbjednosti, plana zaštite od udesa, plana prevencije udesa i obavještenja. Donošenjem pravilnika će se u potpunosti transponovati Seveso III Direktiva. Ministarstvo unutrašnjih poslova vodi evidenciju prevoznika hemikalija;
- Dozvole za prevoz hemikalija izdaje Agencija za zaštitu životne sredine uz saglasnost Ministarstva unutrašnjih poslova – Direktorata za vanredne situacije, u skladu sa Zakonom o prevozu opasnih materija („Službeni list Crne Gore“, br. 33/14);
- Vlada Crne Gore je utvrdila Predlog zakona o biocidnim proizvodima, 24. septembra 2015. godine i isti je u skupštinskoj proceduri;
- Laboratorije Centra za ekotoksikološka ispitivanja (CETI), Forenzički centar i laboratorija Instituta za javno zdravlje su dobro opremljeni za analizu hemijskih supstanci;
- Prema odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici u čijim objektima i prostorima se obavlja djelatnost koja može dovesti do ugrožavanja ljudi, materijalnih dobara ili životne sredine, a naročito ona lica koja proizvode, prevoze, prerađuju, skladište ili u tehnološkom procesu postupaju sa opasnim materijama dužni su da izrade preduzetni plan i dostave ga MUP – Direktoratu za vanredne situacije radi davanja saglasnosti.

b. Biološka komponenta

- Crna Gora ima solidan sistem epidemiološkog izvještavanja u slučaju izbijanja bolesti kod ljudi i životinja koji treba dalje razvijati i unapređivati u skladu sa nacionalnim potrebama i zahtjevima Svjetske zdravstvene organizacije i Evropskog centra za

sprečavanje i kontrolu bolesti (EC/ECDC). Sve epidemije od velikog javno-zdravstvenog značaja prijavljuju se MUP – Direktoratu za vanredne situacije, kako bi preduzeli odgovarajuće radnje i po potrebi obavijestili javnost;

- U 2016. godini je planirano da se uradi procjena kapaciteta mikrobioloških laboratorija i higijensko – epidemioloških službi;
- Za detekciju i dijagnozu bioloških materijala u Crnoj Gori postoje laboratorije (BSL 2), uključujući i laboratoriju akreditovanu za mikrobiološke i hemijske analize hrane i vode. Institut za javno zdravlje uspostavio je brzu PCR (Polymerase Chain Reaction) detekciju za određene vrste patogena;
- U cilju prevazilaženja nedovoljnih kapaciteta u Crnoj Gori za otkrivanje i dalju karakterizaciju patogena/bolesti Institut za javno zdravlje je potpisao ugovore o naučno-tehničkoj saradnji sa institucijama van Crne Gore (Institut Lazzaro Spalanzani Rim-Italija i Institut za javno zdravlje Srbije Batut), te je planirano potpisivanje novih ugovora sa još nekoliko institucija sa odgovarajućim laboratorijskim kapacitetom;
- Institut za biologiju mora ima jednu akreditovanu laboratoriju za obavljanje mikrobioloških i hemijskih analiza morske vode;
- Sektor granične policije i Uprava carina su dogovorili saradnju sa Upravom za inspeksijske poslove za obavljanje sanitarne, ekološke, veterinarske i fitosanitarne inspekcije.
- Zakon o zaštiti prirode ("Službeni list Crne Gore", br. 051/08, 021/09, 040/11, 062/13, 006/14) reguliše uvoz neautohtonih biljaka i životinja;
- Postoje sposobnosti biološke dekontaminacije i zaštite u Ministarstvu odbrane, koje se mogu angažovati na zahtjev Direktorata za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova;
- Postoji Zakon o upravljanju otpadom ("Službeni list Crne Gore", br. 64/11), nad kojim nadzor nad sprovođenjem vrši Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Nacionalna strategija za upravljanje medicinskim otpadom koju je na predlog Ministarstva zdravlja usvojila Vlada Crne Gore. Takođe, važno je napomenuti da je na snazi i Pravilnik o uslovima, načinu i postupku obrade medicinskog otpada („Službeni list Crne Gore“, br. 49/12).

c. Radiološka i nuklearna komponenta

- Čvrst zakonski i regulatorni okvir je uspostavljen i u primjeni je.
- Agencija za zaštitu životne sredine izdaje dozvole za uvoz, izvoz, tranzit i korišćenje izvora jonizujućih zračenja i radioaktivnih izvora i izdaje dozvole za obavljanje radijacione djelatnosti. U postupku izdavanja dozvole za prevoz opasnih materija-radioaktivni materijal, koju izdaje Agencija za zaštitu životne sredine, potrebna je saglasnost Ministarstva unutrašnjih poslova.
- Agencija za zaštitu životne sredine vodi bazu podataka o svim radioaktivnim izvorima lociranim na teritoriji Crne Gore:
 - Izvori se uglavnom koriste u bolnicama, na odjeljenjima nuklearne medicine i radioterapije uključujući i brahiterapiju.
 - mali broj izvora se koristi u industriji ili za istraživačke potrebe.
- Nedavno je u krugu D.O.O. „Centar za ekotoksikološka ispitivanja“ (CETI) uspostavljeno novo moderno skladište radioaktivnog otpada uz pomoć Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA), u kojem su na propisan siguran i bezbjedan način uskladišteni iskorišćeni radioaktivni izvori.
- Na granicama postoji detekciona oprema (lični detektori zračenja – PRD i detektori za identifikaciju zračenja – RID), koja je u upotrebi i bila je predmet izdavanja dozvole Upravi carina od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Međutim, postoji i donirana oprema koja nije raspoređena, te s tim u vezi neophodno je da naručilac opreme, u saradnji sa relevantnim institucijama, donese odluku o podjeli, korišćenju i održavanju te opreme;
- Organizovan je niz obuka za službenike granične policije za otkrivanje radioaktivnog i nuklearnog materijala (obučeno 110 pripadnika granične policije i carinskih službenika). Organizovana je odgovarajuća obuka i za rukovodioce graničnih prelaza;
- Napravljen je Priručnik za detekciju radioaktivnih i nuklearnih materijala u saradnji sa Organizacijom za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS);
- Postoji oprema za mobilni tim za ekspertsku podršku, ali taj tim još nije zvanično oformljen;
- Crna Gora je uključena u bazu podataka Međunarodne agencije za atomsku energiju o nedozvoljenoj trgovini (ITDB). Do sada nijesu prijavljeni nikakvi udesi;

- Crna Gora je uz podršku Međunarodne agencije za atomsku energiju 2009. godine izradila Integrirani plan podrške za nuklearnu sigurnost (Integrated Nuclear Security Support Plan);
- Laboratorije CETI posjeduju značajne analitičke sposobnosti za radioaktivne i nuklearne supstance i između ostalog, ovlašćeni su za stručne poslove sistematskog ispitivanja radioaktivnosti u životnoj sredini;
- Forenzički centar Crne Gore nema konkretne kapacitete za nuklearnu forenziku;
- Nacionalni plan za djelovanje u slučaju radijacionog udesa izrađen je po preporukama Međunarodne agencije za atomsku energiju, GS-R-2 IAEA Safety standards, a po Metodologiji Zakona o zaštiti i spašavanju ("Službeni list Crne Gore", br. 13/07, 32/11);
- HBRN tim koji je zadužen da reaguje u slučaju potencijalnih akcidenata nema opreme;
- U Direktoratu za vanredne situacije MUP-a postoje standardne operativne procedure za aktivaciju odgovora u slučaju HBRN vanrednog događaja;
- Vojska Crne Gore u svom sastavu ima Vod za nuklearno-biološko-hemijsku odbranu (NBHO), jedinicu od 30 zaposlenih, koja posjeduje sredstva za dozimetriju, poljske radiometrijske laboratorije ograničenih mogućnosti i stručna znanja u vezi sa dozimetrijom i dekontaminacijom.

d. Opšti kapaciteti, uključujući i upravljanje u slučaju HBRN prijetnji i rizika

- Sporazum o pristupanju Crne Gore Mehanizmu civilne zaštite EU potpisan je 29.09.2014. godine, u Rimu. Glavni cilj ovog sporazuma je da se olakša saradnja u oblasti civilne zaštite u slučaju nastanka prirodnih, tehničko-tehnoloških i drugih hazarda koji izazivaju vanredne situacije velikih razmjera. Saradnja omogućava lakšu razmjenu informacija između nadležnih organa Crne Gore i Evropske unije; pojednostavljenje procedura traženja i primanja pomoći u slučaju događanja različitih hazarda; logističku podršku u dobijanju informacija o ljudskim i materijalnim resursima, uključujući angažovanje dodatnih prevoznih sredstava potrebnih za osiguravanje brzog reagovanja u vanrednim situacijama većih razmjera i drugo;

- Crna Gora je potpisala bilateralne sporazume o saradnji u oblasti zaštite od prirodnih nepogoda i tehničko-tehnoloških rizika sa: Savjetom ministara Bosne i Hercegovine, Vladom Republike Hrvatske, Vladom Republike Grčke, Vladom Republike Makedonije, Vladom Republike Slovenije, Vladom Republike Srbije, Vladom Slovačke Republike i Kabinetom ministara Ukrajine. Potpisani su i Memorandum o razumijevanju između Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore i Ministarstva za vanredne situacije Republike Jermenije, Memorandum o razumijevanju između Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore i Savjeta ministara Republike Italije – Sektora za civilnu zaštitu i Memorandum o namjerama u oblasti sprečavanja i likvidacije vanrednih situacija između Ministarstva Ruske Federacije za civilnu zaštitu, vanredne situacije i likvidaciju posljedica elementarnih nepogoda i Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave Crne Gore;
- Uspostavljena je dobra saradnja između Uprave carina i odgovarajućih instituta za analizu uvezene robe (CETI i Institut za crnu metalurgiju AD Nikšić);
- Organizovano je nekoliko simulacija i vježbi posebno za biološke i hemijske akcidente, kako na nacionalnom, tako i na regionalnom nivou;
- Ministarstvo unutrašnjih poslova – Direktorat za vanredne situacije je u periodu 2010-2012. godine izradio dvanaest nacionalnih planova za zaštitu i spašavanje, uključujući i HBRN incidente.

IV. Predloženi koraci za jačanje nacionalnih kapaciteta za ublažavanje HBRN rizika

Preporučuju se sljedeće osnovne aktivnosti za jačanje kapaciteta Crne Gore za sprečavanje i suzbijanje HBRN rizika:

a. *Hemijske prijetnje i rizici*

Pripremljenost i odgovor

- Uspostaviti u okviru Kliničkog centra Crne Gore jedinicu za liječenje otrovanih osoba, sa obučanim ljekarima specijalistima medicinske toksikologije dostupnim 24 sata dnevno tokom cijele godine u slučaju akcidenata koji uključuju hemijske materije.

Detekcija

- Unaprijediti kapacitete za mobilnu detekciju i kvalitativnu analizu hemijskih materijala;
- Unaprijediti kapacitete za detekciju hemijskih materijala na graničnim prelazima;
- Uspostaviti kanale saradnje i komunikacije sa relevantnim laboratorijama za uzorkovanje i identifikaciju hemijskih materijala.

Podizanje nivoa obaviještenosti

- Povećati nivo obaviještenosti poljoprivrednih proizvođača i potrošača o rizicima povezanim sa korišćenjem vještačkih đubriva.

b. Biološke prijetnje i rizici

Pripremljenost i odgovor

- Unaprijediti saradnju sa susjednim zemljama po pitanju razmjene informacija o izbijanju zaraznih bolesti i podrške dijagnostičkim kapacitetima gdje su nacionalne sposobnosti ograničene. U ovom smislu treba podržati produžetak programa edukacije epidemiologa i nakon isteka trajanja pilot projekta koji traje do 2017. godine. Pilot projekat je organizovan za države mediteranskog regiona (MediPIET) i od prošle godine je pored država Južne Evrope, Sjeverne Afrike i Bliskog Istoka, počeo da uključuje i države crnomorskog regiona (Moldaviju, Jermeniju, Gruziju, Ukrajinu). Na zahtjev svih država članica, u sklopu MediPIET programa u pripremi je poseban petodnevni trening, na kojem će se epidemiolozi iz navedenih država upoznati sa principima pripreme planova za slučaj upotrebe biološkog oružja, kao i osnovnim principima zaštite u slučaju upotrebe biološkog oružja;

- Potrebno je unaprijediti dijagnostičke kapacitete za patogene, koji se realno mogu dijagnostikovati u našim uslovima (oprema, dijagnostički kitovi, obuka osoblja). U ovu svrhu treba opremiti laboratorijsko postrojenje BSL3 u Institutu za javno zdravlje (ili makar u dijelu bezbjednog pakovanja i primarne obrade uzetih uzoraka, za patogene za koje dijagnostika realno nije moguća u Crnoj Gori);
- Neophodno je obezbijediti razmjenu informacija i saradnju sa državama iz okruženja ili pojedinim referentnim centrima Svjetske zdravstvene organizacije ili EU za podršku dijagnostičkim kapacitetima gdje su nacionalne sposobnosti ograničene (uspostaviti odgovarajuće preduslove za bezbjedan način transporta uzoraka do laboratorija u inostranstvu gdje će se vršiti odgovarajuća ispitivanja).

Detekcija

- Izvršiti validaciju/unaprijediti sposobnosti za detekciju/dijagnostiku učešćem u međunarodnim međulaboratorijskim testovima obezbjeđenja kvaliteta;
- Doprinijeti uspostavljanju regionalne mreže referentnih laboratorija u regionu;
- Obezbijediti obuku o uzorkovanju bioloških materijala za laboratorijske analize.

Podizanje nivoa obaviještenosti

- Redovne aktivnosti povećanja obaviještenosti u pogledu biosigurnosti/biobezbjednosti zaposlenih koji rade u biološkim/medicinskim/veterinarskim laboratorijama;
- Organizovati redovne obuke osoblja mikrobioloških laboratorija iz oblasti biosigurnosti i biobezbjednosti.

c. Radiološke i nuklearne prijetnje i rizici

Detekcija na graničnim prelazima

- Uspostavljanje portalnih monitora za detekciju zračenja (RPM) na strateškim graničnim prelazima;

- Unapređenje prikupljanja i čuvanja relevantnih informacija sa različitih graničnih prelaza imenovanjem jednog službenika, čiji zadatak će biti da kategoriše i analizira prikupljene informacije;
- Organizovanje relevantne obuke i obezbjeđivanje opreme za pomorsku policiju za otkrivanje i identifikaciju radioloških i nuklearnih materijala;
- Organizovanje sveobuhvatnih programa obuke za službenike granične policije o najnovijim tehnološkim dostignućima vezanim za uređaje za radiološku i nuklearnu detekciju.
- Organizovanje relevantne obuke i obezbjeđivanje opreme za operativne jedinice za zaštitu i spašavanje.

Pripremljenost i odgovor

- Povezivanje sa odgovarajućim nadležnim organima radi zvaničnog uspostavljanja mobilnog tima za ekspertsku podršku.

Nuklearna forenzika

- Dalje unapređivati sposobnosti nuklearne forenzike u Forenzičkom centru Crne Gore.

d. Opšte aktivnosti, uključujući HBRN upravljanje u svim HBRN oblastima

- Uspostaviti i obučiti medicinske timove za prvu i drugu liniju odgovora za HBRN akcidente;
- Obezbijediti potrebnu opremu i obuku za HBRN timove zadužene za odgovor na terenu.